

Ebul Hayr Hayri Fâryâbi'nin Hayatı ve Sanatçı Kişiliği

Ataullah DASHTİ^{1*}

Gönderilme Tarihi: 15 Nisan 2020 Kabul Tarihi: 11 Mayıs 2020

Özet:

Ebul Hayr Hayri Fâryâbi, genelde Afganistan, Fars ve Türk edebiyatı, özelde ise Türk şiiri içerisinde yerini almış bir şair olarak bilinir. Bu çalışmada onun hayatı, sanatçı kişiliği ve şiirleri ayrı başlıklar altında incelenmiştir. Şairlik kimliği ile tanınan Hayri'nin şiirleri, "Nazım Biçimleri", "Dil ve Anlatımı", "Üslubu", "Ahenk ve İçeriği" şeklinde başlıklara ayrılarak ele alınmış ve şiirlerinden örnekler sunulmuştur. Bu çalışmada Hayri'nin şiirlerinin içeriğine inilerek işlediği konular ışığında onun daha iyi ve doğru tanınması amaçlanmıştır.

Anahtar Kelimeler: Ebul Hayr Hayri, Fâryâb, Türk, Afganistan.

Abstract:

Ebul Hayr Hayri Faryabi was born in 1908 in Afghanistan's capital city Kabul. In general, Hayri is known to take place in Afghanistan, Persian and Turkish Literature and more specifically he is known to take place in Turkish poetry as a poet. In this study; his life, his artist personality and his poems are examined under separate titles. Known by his poet identity, Hayri's poetry is reviewed under separate titles such as "Poetry Styles", "Language and Expression", "Wording", "Harmony and Content" and examples are made from his poetry. With this study, it is aimed to get to know him better and more accurately by going deep into the content of his poetry and the themes he focused on.

Keywords: Ebul Hayr Hayri, Faryab, Turks, Afghanistan

¹Kabil Üniversitesi, Afganistan. Orcid ID: 0000-0003-2258-330X

*Sorumlu Yazar (Corresponding Author): ata.dastigil@gmail.com

GİRİŞ

Eskiden Horasan adıyla bilinen bugünkü Afganistan bölgesinde 1747 yılına kadar hüküm süren değişik Türk devletleri, bu tarihten sonra siyasi alandaki nüfuzunu yitirmiş, Badahşan Hanlığı, Katagan Hanlığı, Taşkurgan Hanlığı, Belh Hanlığı ve Şibirgan Hanlığı gibi hanlıklarla varlığını sürdürmüşlerdir. Fakat 1740'lardan beri Türklerin aleyhine seyretmeye başlayan siyasi gelişmeler 1880'de hız kazanır, İngilizlerin güdümünde devlet yönetimine getirilen İngiliz ajanı Abdurrahman Han, bu tarihte Türk hanlarının da hükümdarlığına son verir ve böylece Çağatay Edebiyatının hayat bulduğu Herat, Belh ve Kabil gibi önemli bölgeler Türklerin elinden çıkar (Barlas, 1992: 446; Burget, 2004: 10 -11; Ferhang, 1993: 14-19).

Bu dönemden sonra Türklere karşı asimilasyon politikaları uygulanmaya başlar ve gittikçe artan baskılar sonucu dil ve edebiyat da büyük zarar görür. Edebî faaliyetler büyük ölçüde kısıtlanmış, Çağatay Türkçesiyle yazılan her türlü eser defalarca toplanıp yakılmıştır. Ebul Hayr Hayri Fâryâbi, işte böyle bir dönemde yaşayıp, o bölgenin yazılı Türk edebiyatını sürdüren sınırlı sayıdaki Türk şairi gibi Baykara'dan, Nevai ve Babür'den miras aldığı edebiyat meşalesini gelecek nesillere aktarmak için çabalamıştır (Barlas, 1996: 982).

A. Hayatı

1908'de Afganistan'ın başkenti Kabil'de ailesi sürgün hayatı yaşarken dünyaya gelen Ebul Hayr, Mir Ahmet Kulu Han ve Ay Âlem Hanımın ilk oğludur. İlköğrenimine babasının yanında başlayan Hayri, ortaöğrenimini Kabil'de Deh Afgan, Tenevvür Sazi, Habibiye ve Siraciye okullarında tamamlar. Ailesinin Fâryâb iline taşınması nedeniyle resmi öğrenimine devam edemeyen Ebul Hayr, Kale-i Kâzili Cenap Baba Efendi'den özel dersler almıştır (Labib, 1995: 13).

Ebul Hayr Hayri iş hayatına öğretmenlikle başlamış daha sonra bir dönem milletvekilliği olmak üzere devletin değişik dairelerinde memur olarak görev yapmıştır. Hayri iki evlilik yapmış, ilk eşinden yedi ve ikinci eşinden üç olmak üzere toplam on çocuğu olmuştur. 1952'de yaptığı bazı siyasi ve sosyal faaliyetlerden dolayı bir yıl hapis hayatı yaşayan Ebul Hayr Hayri, 22 Mart 1978'de bilinmeyen bir hastalık sonucu İbn-i Sina hastanesinde hayatını kaybetmiş, Kabil'de Âşıkân-u Ârifân mezarlığında toprağa verilmiştir (Dashti, 2013: 16-17).

B. Sanatçı Kişiliği

Şair kimliği ile tanınan Ebul Hayr Hayri, Afganistan Özbek Türkleri edebiyatının orta çaplı bir şairidir. Hayri'nin şiire başlaması ile ilgili yine bir Türk şairi olan Abdusselam Asim, kendisiyle yapılan bir kişisel görüşmede "Merhum Ebul Hayr Hayri Himmet okulunda öğretmen olarak atandıktan sonra sanatçı kişiliği yavaş yavaş ortaya çıkmış ve o dönemden sonra şiir yazmaya başlamıştır" diyerek onun, kendini bir şair olarak tanıttığı yıllara işaret eder (Dashti, 2013: 19). Hayri'nin Himmet okulunda öğretmenliğe başladığı tarih ise 1924 olarak belirtilmiştir (Karger, 2011: 228). Bu durumda onun 16-17 yaşlarında şiire başladığını söyleyebiliriz. Fakat bizim yaptığımız araştırmalar, onun 24 yaşında şiir yazmaya başladığını göstermektedir. Ebul Hayr Hayri genellikle şiirlerinin sonunda tarih yazan bir şairdir. Onun elimizde bulunan bütün şiirlerinin sonuna konulan tarihin 1932'den eskiye gitmediği görüyoruz. Dolayısıyla sanatçının daha olgun bir yaşta şiire başladığı ve şiirlerinin büyük bir kısmının da hayatının sonuna doğru yani 1964-1975 yılları arasında yazıldığı görülmektedir.

Ebul Hayr Hayri'nin şiiri ilk defa 1943 yılında memleketi Fâryâb'da çıkarılan Sturey adlı dergide yayımlanmıştır. Hayri'nin Fâryâb'da geniş bir sanat çevresinin olduğu söylene de onun asıl sanat çevresinin Kabil'de oluştuğunu Abdusselam Asim, 15 Kasım 2012'de kendisi ile yapılan bir kişisel görüşmede şu şekilde ifade eder:

“Ebul Hayr Hayri, 1971 yılında senatör olarak Kabil'e gider, orada Kabil Edebi Encümeni'nin üyeliğini kazanınca İbrahim Halil, Şaik Cemal, Ziya Karizade, Mevlevi Hal Muhammed Hasta, Kari Şarafuddin Şaraf, Mevlevi Celaluddin Tayyib Hirevi ve Berna Asifi'lerin yanı sıra, Üstat Halilullah Halili, Sufi Abdulkhak Bitab ve Sufi Aşkari gibi bölgede de tanınmış ve önemli konumda bulunan şahsiyetlerle tanışır, dostluklar kurar ve büyük bir sanat ve edebiyat çevresinin içine girer” (Dashti, 2013: 20-21).

Ebul Hayr Hayri, şiirlerinde “Hayri”, “Fâryâbi” soyadlarının yanı sıra “Patuni” ve “Kina” gibi takma isimler kullanarak Özbek Türkçesi ve Farsça olmak üzere iki dilde şiir yazmıştır (Dashti, 2013: 22). Onun Şiir Mecmuası I, kitabında bulunan 4724 beyitten 4564'ü Farsça, 160 beyitlik şiiri ise Özbek Türkçesi ile yazılmıştır. Bu durum onun şiirlerinin büyük çoğunluğunu Farsça olarak yazdığını ortaya koyar. Hükümetinin baskıcı olmasından dolayı Türkçe yazılan şiirlerin yayımlanamaması, uzun zamandan beri uygulanan asimilasyon sonucu milletin ana diline cahil kalması sebebiyle yazılan eserlerin okunmaması, eğitim dilinin Farsça ve Peştunca olması, onun şiirlerini çoğunlukla Farsça kaleme almasının başlıca sebeplerindedir (Dashti, 2013: 31).

Bütün bu olumsuz koşullara rağmen Hayri'nin Özbek Türkçesi ile yazılan şiirleri elbette ki bu 160 beyitle sınırlı değildir. Bizim yaptığımız araştırmanın sonucunda, onun önemli sayıda Özbek Türkçesiyle de şiirler yazdığını ancak oğlu Muhammed Hümayun Hayri tarafından ölümünden sonra yayına hazırlanan Şiir Mecmuası I adlı kitabında bu şiirlere yer verilmediği görülür. Sanatçının Özbek Türkçesiyle yazılan şiirlerinin Şiir Mecmuası'nda yer almamasının sebebi bu şiirlerin konusuna bakılınca ortaya çıkmaktadır. Hayri'nin Afganistan'daki Özbek Şairleri adlı kitapta bulunan ve bu mecmuada yer verilmeyen “Ezgu Niyet” başlıklı şiirinden ilk beşlik ve mahlas beytini örnek olarak aktaralım:

Özbek Türkçesiyle:

Beglarım acdadingizga yahşi avald olsangiz
Zulm tağın birleşip kazmakta Ferhad olsangiz
Belni bağlab kul berib bir birge imdad olsangiz
Bar mı bir kun dostlarım kim siz hem irşad olsangiz
Halk ara hur tanılıb bir millet icâd olsangiz

Öz tilingizle birle yazing Hayri'ye uhşap mudam
Bir biravğa nameler, ta Türkten yâd olsangiz
(Emini, 2007: 99-100)

Türkiye Türkçesiyle:

Beylerim eğer ecdadınıza layık evlat olursanız
Ferhat gibi eğer zulüm dağını birleşip kazarsanız
El ele verip belinizi bağlayıp tek güç olsanız
Öyle bir gün olur mu ki siz de doğru yolu bulsanız?

Uluslar arası camiada hür tanınıp bir millet olsanız

Hayri gibi daima Kendi dilinizle yazın
Birbirinizle mektuplaşın ki Türk diye anılın

Türkleri yok etmeye çalışan, defalarca Türkçe yazılan eserlerin toplanıp yakıldığı, asimilasyonun tüm hızıyla devam ettiği bir dönemde, ana dilini ve Türklüğünü unutmamak için Türkçe okumayı, yazmayı ve bu dilde mektuplaşmayı teşvik etmek başlı başına bir suçtur ve böyle bir şiirin gizlenmesi gayet normal karşılanır. Şunu da unutmayalım ki onun oğlu Muhammed Hümayun Hayri tarafından hazırlanan kitabın isminin Şiir Mecmuası I, olması, ikinci cildinin de olacağını düşündürmektedir. Bu mecmuada yer almayan şiirlerin daha sonra ortaya çıkmış olduğu veya ikinci cilt için düşünülüp herhangi bir sebepten dolayı ikinci cildinin hazırlanamamış olması da mümkündür.

Abdusselam Asim, 14 Şubat 2013'te kendisiyle yapılan bir kişisel görüşmede Hayri'nin siyasi hayatında birtakım gelgitlerin yaşandığını göz önünde bulundurursak bazı Türkçe şiirlerinin kendisi veya yakınları tarafından tamamen yok edildiği veya değişikliğe uğratıldığı da kaçınılmaz olacaktır (Dashti, 2013: 37).

Ebul Hayr Hayri'nin değişikliğe uğratılan şiirlerinden biri de “Yengi Yıl” (yeni yıl) başlıklı şiiridir. Sanatçının bu şiirini örnek olarak göstermek isterdik ancak, iki uzun şiirin özgün metni ile Türkçe çevirisi bu çalışmada uygun olmayacağı için iki şiirin de bulunduğu kaynakların referansını vermekle yetindik. Aşağıdaki iki kaynağa bakıldığında getirilen değişiklik, ilk bakışta çok açık ve net fark edilir düzeydedir (Afganistan Ankara Büyük Elçiliği, 2008: 102-103; Hayri, Şiir Mecmuası I: 335-336).

Ebul Hayr Hayri'nin sanat anlayışı ile ilgili birkaç cümle yazacak olursak, onun bilinçli olarak herhangi bir sanat anlayışına uygun şiir yazdığı söylenemez fakat, şiirlerine bakıldığında toplumcu-ahlakçı bir sanat anlayışına sahip olduğu sezilir. Hayri hepsini örnek olarak veremediğimiz birçok şiirinde gençlere güzel ahlaklı olmaları için nasihatlerde bulunur. Ahlaksızlık ve kötü alışkanlıkların kötü sonuçlar doğuracağına dikkat çekerek gençleri uyarır. Ahlak anlayışı tamamen İslamiyet'in buyruklarına göre oluşmuştur. Hayri, yukarıda belirttiğimiz gibi birçok şiirinde gençlere ahlak dersleri vermeye çalışırken toplumda yararlı bireyler olarak yaşamalarını tavsiye eder. Onun aşağıdaki “Kızılay” adlı şiiri, konu ile ilgili bir örnektir:

Özbek Türkçesiyle:

Beşer birbirige azâdır hakikatning bilenlerge
Bu sözün çinligi açık erur hep encumenlerge
(Hayri, Şiir Mecmuası I, s. 336)

Türkiye Türkçesiyle:

Hakikati bilenler için insanlar birbiriyle tek organ gibidir.
Bu sözün doğruluğu hep encümenlerde açıklanmıştır.
Hayri yine aynı şiirin devamında konu ile ilgili şöyle yazmıştır:

Özbek Türkçesiyle:

Bize Tanrı sarıdan farz erur imdat etkurmak,
Diyanet vacip eyler kol tutuşni ham vatanlarga

Türkiye Türkçesiyle:

Yardım etmek bize Allah tarafından farz kılınmıştır,
Din vatandaşlara birbirinin elinden tutmayı vacip kılmiştir

Sanatçı Kızılay adlı bu şiirinin mahlas beytinde de şöyle der:

Özbek Türkçesiyle:

Fakir-u binevâ her yerde bölse arkadaşdır
Tiler Hayri Huda'dan yahşilik köçten kalanlarge

Türkiye Türkçesiyle:

Her yerdeki Fakirler ve kimsesizler arkadaşdır
Göçten geri kalanlara Hayri Allah'tan iyilikler diler

Ebul Hayr Hayri aşağıda örnek olarak aktardığımız Farsça yazılan bu şiirinde “İnsanlık nedir?” sorusunu ise “insanlar için yaşamak” olarak tanımlar:

Farsçası:

Çist insani, berâyi neviy insan zisten.
Fani ez hud bûdan-u baki be yarân zisten
(Hamid, 1995: 21)

Türkçesi:

İnsanlık nedir? İnsanlar için yaşamak.
Kendisi için geçici, asıl dostlar için yaşamak

C. Nazım Biçimleri

Ebul Hayr Hayri, şiirlerinin büyük çoğunluğunu Farsça yazan bir sanatçı olarak Farsça veya Arapçadan Farsçaya geçen nazım biçimleriyle yazmıştır. Hayri'nin eserini incelediğimizde fert, matla, kıta, rubai (dörtlük), muhammes(beşli), tahmis, gazel, terci-i bent, terkib-i bent, kaside ve mesnevi gibi büyük-küçük her türlü nazım biçimleriyle yazılmış şiirlerle karşılaşmaktayız (Hayri, Şiir Mecmuası I, s. 2, 77, 99, 103, 104, 114, 287, 303, 317, 331, 341). Konuyla ilgili onun en küçük nazım biçimi olan bir matlamı örnek göstermek bu çalışmada uygun olacaktır. İşte dünya konulu o beyit:

Farsçası:

În duhter-i Beluç-i siyeh rûy fâcire
Bâ sedhazâr şûy henüz est bakire
(Hayri, Şiir Mecmuası I, s. 104)

Türkçesi:

Bu kötü huylu, siyah yüzlü Beluç kızı
Yüz bin kocayla hala da bakiredir

D. Dil ve Anlatım

Ebul Hayr Hayri'nin şiirleri genellikle dilbilgisi kurallarına uygun olarak yazılmıştır ve anlatımı açıktır. Onun Özbek Türkçesiyle yazılan şiirlerinde Farsça ve Arapça, Farsça yazılan şiirlerinde ise yüklü sayıda Arapça kelimeleri görmek mümkündür. Bu durum, Hayri'nin şiirlerine özgü bir durum olmayıp Farsçanın yapısında çok sayıda Arapça sözcüğün mevcudiyetinden kaynaklanır. Dolayısıyla Hayri'nin dili o ülkede konuşanlar açısından zor sayılmaz. Onun şiirleri söz varlıklarından yoksundur. Hayri şiirlerinde samimi ifadeler, küfürlü ve ayıp sözlere yer vermiştir. Bu tür şiirlerinin örneklerini referansta gösterilen sayfalarda görmek mümkündür (Hayri, Şiir Mecmuası I, s. 15, 20, 28, 78, 95, 103, 156, 207, 215, 229).

E. Üslubu

Ebul Hayr Hayri'nin şiirlerinde “iç konuşma üslubu”, “karşılıklı konuşma üslubu”, “alaya alma üslubu”, “hiciv üslubu”, “doğrudan saldırı üslubu” ve “yalın üslup” gibi üslupları kullanmıştır. Hayri'nin şiirlerinde örneğine en çok rastlanan üsluplar ise övgü üslubu, hitabet üslubu, soru sorma üslubu ve yakarış üslubudur. Onun bu tür şiirleri referansta belirtilen sayfalarda mevcuttur (Hayri, Şiir Mecmuası I, s. 15, 16, 17, 18,36, 43,46, 47, 48, 61, 63, 111, 112, 118, 131, 143, 145, 173,180, 196, 198, 202, 229, 230, 231, 237,244, 245, 246, 256, 276,277, 292, 298, 301, 310,333, 334, 335, 336, 337). Aşağıda Hayri'nin en çok kullanan üsluplardan biri olan hitabet üslubu ile yazılan şiirinden bir beytini örnek olarak aktaralım:

Farsçası:

Çend hâb ey nev cevan bidâr mibâyed şuden!
Yani ez avvel kami huşyâr mibâyed şuden!
(Hayri, Şiir Mecmuası I, s. 104)

Türkçesi:

Ey genç bu ne sersemlik, artık uyanmalısın
Sen artık eskisinden daha uyanık olmalısın

F. Ahenk

Ebul Hayr Hayri ahenge çok önem veren bir sanatçıdır. Hayri'nin şiirlerinin hemen hemen tamamında ahenk sağlanmıştır. O şiirlerinin büyük çoğunluğunu aruzun değişik kalıpları ile yazarken çok az da olsa hece ölçüsünü kullanmıştır. Hayri'nin şiirlerinin içerisinde hiçbir ölçüye uymayan şiirleri de mevcuttur. Sanatçı ahengi genellikle kafiye ile sağlamıştır. “Yarım kafiye”, “tam kafiye” ve “zengin kafiye” çeşitleriyle şiirler yazan sanatçı, en çok da tam

kafiyeyi tercih etmiştir. Hayri'nin tam kafiyeli şiirleri eserinin hemen her sayfasında bulunur, yarım kafiye ve zengin kafiyeli şiirlerin birer örneğini ise eserinin 269 ve 339'uncu sayfalarında görmek mümkündür.

Şairin şiirlerini ahenkli kılan bir diğer önemli unsur da “redif”tir. Onun birçok şiirinde redif kullanılarak ahenk sağlanmıştır (Hayri, Şiir Mecmuası I, s. 32, 85, 103, 126, 127, 130, 150, 175, 180, 195, 229, 238, 250, 256, 276, 291, 302, 303, 305, 327, 331, 334).

G. İçeriği

Ebul Hayr Hayri'nin şiirlerine içerik açısından bakılacak olursa, değişik konularda şiir yazdığı görülür. Hayri'nin şiirlerini, “bireysel konular”, “toplumsal konular”, “toplumsal sorunlar”, “dini konular” ve “metafizik” konuları şeklinde bölümlere ayrılabilir.

1. Bireysel Konular

Bireysel konular tüm şairlerin olmazsa olmazı ve önemli kaynağıdır. Her şair şiire başlarken bireysel konuları işler, olgunlaştıktan sonra da toplumsal veya diğer konulara geçer. Eskilerde bir şairin âşık olup sonra şair olacağına inanılırdı. Bu inanışa göre yine şairin bireysel konularla başladığı kanaatine varılır. Fakat sebep diyebileceğimiz önemli bir husus, baskıcı hükümdarların zamanlarında genellikle toplumsal konuları işleyemeyen özellikle de susmayı tercih etmeyen şairlerin bireysel konulara başvurmasıdır. Ayrıca bu bir sanat anlayışı ve tercih meselesi de olabilir. Dolayısıyla bu tür konular Hayri'nin de şiirlerinde bolca işlenmiştir. Şairin bireysel konulu şiirlerini birer örnekle ayrı başlıklar altında inceleyelim:

•*Aşk*: Bireysel tema olarak bütün şairlerde olduğu gibi Ebul Hayr Hayri için de aşk teması tükenmez bir kaynaktır. Şairin eserinde “ilahi aşk”, “beşerî aşk” ve “platonik aşk” gibi değişik aşklarla ilgili şiirlere rastlamak mümkündür (Hayri, Şiir Mecmuası I, s.54, 56, 57, 167, 30, 53, 334). Biz bu çalışmada onun normal beşerî aşk ilgili yazılmış “Neylerim” adı şiirinin iki beytini örnek göstermekle yetinelim:

Özbek Türkçesiyle:

Sen ager dünyada bulmazsan, cihannı neylerim?
Bermese senden nişan gul, gulistannı neylerim?

Keçeler ger şam-i zulfingden mence sözleşmese
Uykudan köz açmazam, raz-i nihannı neylerim?
(Hayri, Şiir Mecmuası I, s.334)

Türkiye Türkçesiyle:

Sen eğer dünyada olmazsan, bu dünyayı ne yaparım?
Gül bana seni hatırlatmazsa, gülistanı ne yaparım?

Geceler eğer senin zülfündeki karanlıktan söz etmezse
Uykudan gözümü açmam, bu gizli sırla ne yaparım.

•*Kin*: Ebul Hayr Hayri birçok meseleye İslamiyet açısından bakar ve bu nedenle eleştiri yaparken İslamiyet'e göre yargılar. Hayri insanların birbirine karşı kin beslemelerini çirkin ve

kaba bir davranış olduğunu belirtirken bu davranışın çok büyük tehlikelere yol açacağını da altını çizerek. Hayri'nin bu tür şiirlerinin kaynağı ayet ve hadislerdir (Hayri, Şiir Mecmuası I, s. 236,239,242). Aşağıda şairin konu ile ilgili örnek gösterdiğimiz şiirinde kinin yanı sıra, yalan, hava, bencillik, hırs gibi kötü alışkanlıklara da dikkat çeker:

Farsçası:

Be vahş-u tayr nabâşed hava-u kin-u hirs,
Be mâr-u mûr nabâşed zi buhl-u kizb aser

Tu âdemi-u ez in gûne vesfhâ dâri,
Ki tu be terk-i vey ez her melek şevi berter
(Hayri, Şiir Mecmuası I, s.95)

Türkçesi:

Hayvanlarda ve kuşlarda hava, kin ve hırs yoktur
Yılanda çıyanda bencillikten, yalandan eser yoktur

Ama sen insansın bu tür vasıflar sende vardır
Sen bu vasıflardan arındıkça, melekten üstünsün

•*Sabır*: Hayri, sabır konusunu şiirlerinde işlemiştir. O birçok şiirinde sabrın faydalarından söz ederken her konuda sabır olmayacağını, bazı konularda arsızlık olduğunu ve zilletle sonuçlanacağını belirtir (Hayri, Şiir Mecmuası I, s. 11, 63). Şair “Hayri ve İkbâl” başlıklı şiirinde sabrın tanımını yaparken sabrın tembellik ile karıştırılmamasını istemiştir. İşte o şiirinden birkaç dize örnek:

Farsçası:

Nist sabr ân, tenbeli ten perverist
Âhir-i ten perverihâ çâkerist

Sabr ra ez tenbeli bâyed şinâht
Verne ez in gafleted hâhi gudâht
(Hayri, Şiir Mecmuası I, s.63)

Türkçesi:

Zahmete katlanmamak sabır değil, Tembelliktir
Böyle tembelliğin sonucu, köleliğe kadar gider

Sabır ile tembelliği birbirinden ayırt etmelisin
Yoksa bu gafletinin bedelini, ağır ödersin

•*Nefis*: Nefis teması Hayri'nin en çok işlediği temadır. Şair birçok şiirinde nefsi tanımlarken nefsi insanların en büyük çıkmazı olarak görür ve buna düşmanın tehlikelerine karşı

okuyucularını, özellikle de gençleri uyarır (Hayri, Şiir Mecmuası I, s. 115, 63, 15, 9, 21, 300, 235). Onun nefisle ilgili yazdığı şiirlerinden kısa bir örnek verelim:

Farsçası:

Düşmen guftem kunem tekrar niz
Tâ na gerdi gafil ez nefis ey aziz

O zi her düşmen turâ düşmenter est
În gaza evvel turâ lâzimter est
(Hayri, Şiir Mecmuası I, s. 63)

Türkçesi:

Düşmen dedim, bir kez daha tekrar edeyim
Bu nefsin şerrinden gafil olma ey aziz

O sana her türlü düşmenden daha fazla düşmendir
Ona karşı koymak, senin için öncelikli olmalıdır

2. Toplumsal Konular

Ebul Hayr Hayri'nin eserinde toplumsal konulu şiirlere sıkça rastlanmaktadır. Hayri diğer konulara nazaran sosyal meselelere çok önem vermiş ve bol miktarda şiir yazmıştır. Onun eserine şöyle bir göz atılırsa çok sayıda “adalet”, “barış”, “bilim ve sanat”, “birlik”, “din”, “hayat”, “insan”, “vatan” ve “ordu” gibi konuları içeren şiirlerini görmek mümkündür (Hayri, Şiir Mecmuası I, s.114, 247, 103, 33, 93, 135, 22, 282, 303). Bu çalışmada yukarıda saydığımız konuların tamamı üzerine ayrı ayrı durmak uygun olmayacağı için, bizim önemli bulduğumuz ve şairin de üzerinde en çok durduğu temalardan birkaçına bakalım:

•*Hayat*: Hayatla ilgili hemen hemen her şair şiir yazmış ve hayatla ilgili düşüncelerini ortaya koymuştur. Kimisi iyimser, kimisi karamsar; kimisi hayata sıkı sıkı sarılırken kimisi de hayat denilen şeyden yakınmıştır. Ebul Hayr Hayri hayata karşı düşünceleri de diğer şairlerden farklı değildir. Hayri, “Muamma-i Zindegi” (Hayatın Sırrı) adlı şiirinde hayatı şu şekilde tanımlar:

Farsçası:

Çend rûzi ayş-u gam ez devlet-u bi devleti
Yâ merizi-u selâmet ander âzadi-u bend

Yâ ki umri der murad-u nâ muradi zisten
Yâ ki fermandâr bûden ya gulâmi-u gazend
(Hayri, Şiir Mecmuası I, s. 69)

Türkçesi:

Birkaç gün eğlence, sıkıntı; zenginlik veya fakirlik
Ya da hastalıklı, sağlıklı; tutsak veya özgürlük

Ya da bahtı açık veya bahtsızlıktır hayat
Ya hükümdar olmak veya kölelik ve sefilliktir

•*Bilim ve İrfan:* Ebul Hayr Hayri'nin bilim, irfan ve sanatla ilgili çok sayıda şiirleri bulunmaktadır. O birçok şiirinde gençlerden bilim ve sanatla uğraşmalarını ister. Hayri, ilim ve irfanın insanları yüce kılacağına işaret ederken cahil insanları millet ve memleket için zararlı bireyler olarak tanımlar. Sanatçı aşağıdaki şiirinde, cahil insanları meyvesiz ağaca benzetir ve onların her zaman ateş için kullanılacağını söyler:

Farsçası:

Çist midâni samer der zindegi ey muhtarem?
İlm-u irfan bâşed insan râ samer ey mahlikâ

Ânki irfan nacûyed, çun nihâl-i bi samer
Mesref-i ateş şevved, sûzed zi hirmen heş râ
(Hayri, Şiir Mecmuası I, s. 153-154)

Türkçesi:

Ey muhterem, bu hayatta senin meyven nedir bilir misin
Ey güzel insan, ilim ve irfan senin meyvendir

Bu irfanı kazanmayan, meyvesiz ağaç gibidir
Ateş için kullanılır, kendi harmanını yakar

3. Toplumsal Sorunlar

Sosyal sorunlar Ebul Hayr Hayri şiirlerinde sıkça göze çapan konulardan bir diğeridir. Hayri şiirlerinde sosyal sorun olarak en çok da “cahillik”, “savaş” ve “zulüm”ü işlemiştir (Hayri, Şiir Mecmuası I, s. 303, 260, 259, 93, 7, 249, 89, 43, 21, 246). Şairin bu konularla ilgili düşüncesini aşağıda şiirlerinden birer örnek vererek ayrı başlıklar altında öğrenelim:

•*Cahillik:* Ebul Hayr Hayri'nin şiirlerinde sıkça işlenen bir diğer tema da cahillik temasıdır. Hayri cahilliği sosyal bir sorun olarak görür ve ülkedeki bütün sıkıntıları cahilliğin kötü sonucu olarak değerlendirir. Dolayısıyla bu konuda çok sayıda şiir yazmıştır. O, aşağıda konu ile ilgili verdiğimiz örnek şiirinde milletin yaşadığı zillet ve sefalet için cahillikten başka ikinci bir sebep görmemektedir:

Farsçası:

Mâyim zi cehl hud hame hâr-u zelil
Ber zillet-i mâ çi lazim ey dost delil
(Hayri, Şiir Mecmuası I, s. 293)

Türkçesi:

Bütün perişanlık ve zilletimiz cahilliktendir
Ey dost bu zilletin başka bir sebebi yoktur

•*Savaş*: Ebul Hayr Hayri'nin şiirlerinde konu olan bir başka önemli tema da savaştır. Şair, bu konuda yazdığı şiirlerinde savaşın getirdiği zararlar, sebebi ve çözüm yolları ile ilgili fikir bildirmiştir. Hayri savaşların çıkmasının en çok, güçlü devletlerin emperyalist düşüncelerinden kaynaklandığını söylese de bir o kadar da her ülkenin cahil işbirlikçilerini suçlu bulur. Sanatçı bir şiirinde birtakım buluşların insanlığın yararına olmadığını söylerken atom bombasını örnek gösterir. Hayri bu gidişatın üçüncü dünya savaşıyla sonuçlanacağına işaret ederek şöyle der:

Farsçası:

Ez bamb-i atom-u hidrojeni
Mişed neviy beşer der cankeni

Miresd rûzi ki çun Hiroşima
Kûra-i hâki reved ender hava
(Hayri, Şiir Mecmuası I, s. 11)

Türkçesi:

Hidrojenli ve atom bombasından
İnsanoğlu topluca ölüme gidecektir

Öyle bir gün gelir ki Hiroşima gibi
Yer dediğimiz bu gezegen havaya uçar

•*Zulüm*: Bu konu, birçok sanatçı gibi Ebul Hayr Hayri'nin de en çok yakındığı konudur. Bu nedenle zulüm temalı şiirler Hayri'nin eserinde sıkça göze çarpar. Şair bir şiirinde zalimlere Firavun ve Nemrut gibi tarihin büyük zalimlerini hatırlatır ve ibret almaları konusunda uyarıda bulunur. Hayri aşağıda zulüm için seçtiğimiz örnekte zulmün tanımını yapar:

Farsçası:

Hak çi bâşed? inki bişnâsi hudûd-i heş râ
Zulm bâşed ez hudûd-i hud tecavuz daimâ

Çun tecavuz ber hudûd-i gayr zumlu-u zulmet est
Zulm râ zulmet sıfat zânru zeval ez hikmet est
(Hayri, Şiir Mecmuası I, s. 245)

Türkçesi:

Hak nedir? Kendi haddini bilmektir
Zulüm ise kendi haddini aşmaktır

Başkalarının hakkına tecavüz zulüm ve zulmettir
Zulmet zulmün sıfatı ve hikmetin yok oluşudur

4. Metafizik Konular

Metafizik konular birçok şairin şiirlerinde tema olan ortak bir konudur. Ebul Hayr Hayri'nin eserinde de konu ile ilgili şiirler bulmak mümkün. Hayri şiirlerinde çok fazla metafizik temalara dokunmasa da “akıl”, “kader” ve “ölüm” gibi konulara temas etmiştir (Hayri, Şiir Mecmuası I, s. 9, 13, 96, 61, 69, 239, 317). Bu konuları onun şiirlerinden birer örnekle yan başlıklar altında inceleyelim:

•*Akıl*: Ebul Hayr Hayri'nin şiirlerine konu olan bir diğer unsur da akıldır. Hayri bir şiirinde aklın, insanları hayvanlardan ayıran en önemli özellik olduğuna işaret ederken insanların akılı doğru yolda kullanmadığından yakınır. Şair birçok insanın da akıl ve mantıkla hareket etmediğini, duygularına yenik düştüğünü, bu nedenle de ortaya utanç verici sonuçların çıktığını düşünür. Onun konu ile ilgili bir şiirini örnek olarak aktaralım:

Farsçası:

Ez temiz est âdemi râ berteri
Ez temiz esteş be giti serveri

Ez temiz isbat migerdet hired
Bi hired netvan temiz-i nik-u bed
(Hayri, Şiir Mecmuası I, s.6)

Türkçesi:

İnsanoğlunun üstünlüğü onun aklındandır
Dünyadaki hâkimiyeti de aklın işidir

Bilimin ispatlanması da aklın işidir
Bilim olmadan iyi kötüden ayırt edilmez

•*Kader*: İmanın bir şartı olması sebebiyle kadere bütün Müslümanlar inanır. Kader, Allah'ın ilminin zaman ve mekanla sınırlı olmadığına bir nevi açıklaması olarak yorumlansa da Müslümanlar arasında hala tartışılan bir konudur. Bu nedenle birçok Müslüman sanatçıda sanat eserinde kader konusuna değinir ve konu ile ilgili düşüncelerini paylaşır. Ebul Hayr Hayri'nin şiirlerinde de çok sık olmasa da kader konusuna rastlanır. Hayri birçok şiirinde insanların kaderden kaçamayacağını, başlarına gelenlerin kaderden olduğunu yazarken örnek olarak aktardığımız “Hayri ve İkbal” adlı şiirinin bir beytinde ise insanların başına gelenlerin kaderle bir alakası olmadığını, birçok sorunun cahillikten kaynaklandığını söyler. İş o beyit:

Farsçası:

Acz-i mâ ez cehl-i bâşed ne zi baht
Cahilân râ kâr geşt ez cehl saht
(Hayri, Şiir Mecmuası I, s. 61)

Türkçesi:

Bizim zavallılığımız kader değil, cahilliktendir
Cahillerin işi hep cahilliklerinden zorlaşır

•*Ölüm*: Ölümden kimisi korkar, kimisi korkmaz, kimisi ölümü dünya sıkıntılarından kurtulmanın bir yolu olarak değerlendirirken kimisine göre sevdiklerinden ayrılmak, yok olup gitmektir ölüm. Ölüm konusu hemen hemen bütün şairler için tükenmez bir kaynaktır. Fakat bu konunun Hayri'nin şiirlerinde özel bir yeri yoktur. Örnek gösterdiğimiz bu şiir, onun konu ile ilgili yazılan birkaç şiirinden biridir:

Farsçası:

Didim ki mâ niz be misli digerân
Bâyed birevim ez in cihân-i guzerân

Hengâm-i rehil ânki sebuk bârter est
Asudeter est ez gam-i bâr-i girân
(Hayri, Şiir Mecmuası I, s. 297)

Türkçesi:

Şunu gördük ki başkaları gibi biz de,
Bu geçici dünyadan göçüp gitmeliyiz

Bu göç sırasında yükü ağır olmayanlar
Daha rahattır, ağır yük sıkıntısı çekmez

5.Dini Konular

Ebul Hayr Hayri dini eğitim almış, dindar bir ailenin çocuğudur. Bu nedenle onun şiirlerinde dini konular yüksek bir yer tutar. Hayri'nin neredeyse bütün şiirlerinde İslamiyet'e ait bir iz bulmak mümkündür. Şair birçok şiirinde hadis ve ayetlerin mealine yer verirken bazı şiirlerinde ise hadis ve ayetin bir kelimesinin veya bir cümlesinin Arapça şekliyle aynen aktarıldığı görülmektedir (Hayri, Şiir Mecmuası I, s.13, 26, 63, 41, 61, 273, 286). Hayri'nin şiirlerinde İslamiyet'e ait işlenen en önemli temalardan birkaçını örneklerle inceleyelim:

•*Allah*: Hayri dindar bir sanatçı olması sebebiyle tevhit ve münacatlar yazmıştır. Bu nedenle onun eserinde "Allah" temalı şiirler oldukça fazladır. O şiirlerinde, Allah'ın korkusuna davet ederken, ibadet etmeye teşvik ederken, Allah'ın varlığını ve birliğini anlatırken veyahut yakarış ve seslenişlerinde Allah'ın değişik isim ve sıfatlarını kullanmıştır. Hayri'nin şiirlerinde "İlah", "Hak", "Huda", "Rab", "İzid", "Yezdan", Zülcelal", "Hallah", "Rab-i Gafur", "Rab-i Rahim", "Rab-i Kerim", Rabul Alemin", "Perverdigar", "Kirdigar", "Kibriya", "Hak Teala", "Mevla", "O Teala", "Layezal", "Hudavend", "Mabud" ve Tengri gibi Allah'ın değişik isim ve sıfatlarına sıkça rastlanır (Hayri, Şiir Mecmuası I, s. 327, 337, 44, 33, 236, 223, 298, 58, 120, 264, 36, 35, 136, 32, 72, 256, 119, 275, 331).

Biz burada sanatçının konu ile ilgili yazdığı şiirlerinden, herkesin de ortak kullandığı Zülcelâl içerikli bir şiirini örnek göstermekle yetinelim:

Özbek Türkçesiyle:

Men ki halimden özüm bilmey garik-i hayretim
Başkalar benden ne bilsin? kıl meded ey Zülcelâl
(Hayri, Şiir Mecmuası I, s.330)

Türkiye Türkçesiyle:

Ben ne haldeyim kendim bile bilmiyorum, hayret içindeyim
Allah'ım sen yardım et, başkaları benim halimden ne bilecek

•*İman*: İman konusu Hayri'nin şiirlerinde en çok altı çizilen konulardan biridir. O şiirlerinde inanmayan insanları imana davet eder, tek kurtuluş yolunun bu yol olduğuna sık sık vurgu yapar. Hayri, insanları inanmak için akıllarını kullanmaya davet ederken bu dünyaya bilinçli bakan insanların iman edeceğine inanır (Hayri, Şiir Mecmuası I, s. 94,297, 222, 239, 327, 328). İşte onun konu ile ilgili şiirlerinden bir beyitlik bir örnek:

Farsçası:

Cihân tamam be hak bingeri çu men nâtik
Resi be vahdet-i tevhid, seyr-i şems-u kamar
(Hayri, Şiir Mecmuası I, s. 97)

Türkçesi:

Ey mantık sahibi! Benim gibi gerçekçi gözle dünyaya bakarsan
Allah'ın varlığını, birliğini güneş ve ayın hareketinden anlarsın

•*Peygamber*: Ebul Hayr Hayri, Peygamber efendimize olan saygı, sevgi ve düşkünlüğünü şiir dili ile her fırsatta dile getiren bir sanatçıdır. Hayri'nin konu ile ilgili Özbek Türkçesi ve Farsça olmak üzere iki dilde yazılan naatlarının yanı sıra her şiirinde Peygamber Efendimiz ile ilgili bir mısra veya bir beyit bulmak mümkündür. Özellikle iman içerikli şiirlerinde buna sıkça rastlanır (Hayri, Şiir Mecmuası I, s. 328, 76, 297). Hayri'nin konu ile ilgili şiirlerinden bir beyitlik bir örnek:

Özbek Türkçesiyle:

Yine yüz şükr kim zencir-i işka
Esir-i Ahmed-i Muhtar kilding
(Hayri, Şiir Mecmuası I, s. 328)

Türkiye Türkçesiyle:

Yüz kere şükür olsun ki aşk zinciriyle
Beni Ahmet Muhtar'ın aşkına bağlı kıldın

•*Kur'an-ı Kerim*: Kur'an-ı Kerim teması az da olsa Ebul Hayr Hayri'nin şiirlerinde işlenen bir konudur. Müslümanlar için Kuran her şeydir diyen Hayri, Kur'an-ı Kerim temalı bir şiirinde Kuran'ın indirilme gayesi ile ilgili yorumlarda bulunmuştur. Onun Kuran temalı başka bir şiiri ise Kuran'a “Şiirdir” diyenlerle ilgilidir (Hayri, Şiir Mecmuası I, s. 301, 328, 323). Aşağıdaki beyitler Hayri'nin konuya ilişkin yazılan şiirlerinden seçilen örnek şiirdir:

Farsçası:

Destur-i necat-i beşerî Kuran est
Kuran zi peyi necat-i in insan est

Ez vey şevved islah-i nufûs-i beşerî
O seykel-i can-u dil-u ezhân est
(Hayri, Şiir Mecmuası I, s. 301)

Türkçesi:

İnsanları kurtarma kılavuzudur Kuran
O insanları kurtarma peşindedir

İnsanlar onunla ıslah olur, hidayete erer
O ruh, gönül ve akılların süsleyicisidir

•*Dört Halife*: Ebul Hayr Hayri dört halife konulu şiirlerinde bazen dolaylı olarak bazen de direkt dört halifenin isimlerini sayarak onların makamını, İslamiyet'i yaymada onların rolünü, fedakarlıklarını ve adaletini anlatmaya çalışmıştır. Hayri bunları ifade ederken dört halifeye karşı beslediği sevgi ve saygıyı de dile getirmiştir (Hayri, Şiir Mecmuası I, s. 328, 329, 92, 98). Bu konuda Hayri'nin şiirinden dört halifenin isimlerinin anıldığı beyti örnek olarak seçtik:

Özbek Türkçesiyle:

Abûbâkr-u Umar-u Osman-u Haydar
Erur her kaysı, si sultan-u sarvar
(Hayri, Şiir Mecmuası I, s. 329)

Türkiye Türkçesiyle:

Ebu Bekir, Ömer, Osman ve Ali,
Her biri otuz padişah ve öndere bedel

SONUÇ

Ebul Hayr Hayri (108-1978) Afganistanlı Özbek Türkü bir şairdir. Fakat birtakım sebeplerden dolayı şiirlerinin büyük çoğunluğunu Farsça yazmıştır. Bu çalışmada Hayri'nin Şiir Mecmuası I adlı eserinde yer alan 4724 beyitlik şiirinin yanı sıra bazı kitap ve dergilerde bulunan şiirler özenle incelenerek şu sonuç elde edilmiştir: Hayri değişik konularda şiir yazmış, genellikle ahlaksal bozukluklar ve cahillik gibi konulara yoğunluk vermiştir. Şiirlerinde Kur'an, hadisler az da olsa tarihi kaynaklardan yararlanan şair, gençleri İslami ahlakla yoğurmak istemiştir. Bu nedenle onu "Toplumcu Ahlakçı" bir şair olarak tanımlayabiliriz.

Hayri'nin şiirleri genellikle öğreticidir. Onun şiirlerinde ormanlar, denizler, bulutlar, yıldızlar çiçekler, kuşlar gibi konular yok denecek kadar azdır. Bu nedenle şiirlerinde romantik duygular sığ kalmıştır. O en çok sosyal sorunları işlediği için şiirlerinde karamsarlık duygusu egemendir. Hayri'nin şiirleri nazım biçimleri açısından çeşitlilik gösterir. O en çok, gazel, kaside, mesnevi, terci-i bent, terki-i bent gibi nazım biçimlerini kullanmıştır. Hayri'nin şiirleri genellikle ahenklidir, ahengi sağlamak için en çok da tam kafiye ve redifi tercih etmiştir. Hayri şiir yazarken özellikle de şekil açısından kurallara sıkı sıkı uyan bir sanatçı değildir. Bu nedenle şiirleri teknik açısından çok da güçlü sayılmaz.

KAYNAKÇA

- Afganistan/ Ankara Büyük Elçiliği (2008). *Rah-i Neystan*. S. 3, s. 102.
- Barlas, K. (1992). "Afganistan Türkleri Edebiyatı" *Türk Dünyası el kitabı (Edebiyat)*, (2. Baskı, C 3, Seri: I, S. A-23). Ankara: Türk Kültürünü Araştırma Enstitüsü Yayınları.
- Burget, F. A. (2004). *Türkistan millî mücadelesinde Afganistan Türkleri (19-20. Yüzyıllar)*. Yüksek Lisans Tezi, T.C. Gazi Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Yeniçağ Tarihi Bilim Dalı, Ankara.
- Dashti, A. (2013). *Ebul Hayr Hayri Fâryâbi'nin hayatı, sanatı ve eserleri*. Yüksek Lisans Tezi, T.C. Ankara Üniversitesi, Sosyal Bilimler Enstitüsü, Türk Dili ve Edebiyatı / Yeni Türk Edebiyatı, Ankara.
- Emini, M. K. (2007). *Afganistan'daki Özbek şairleri*. Kabil: Meyvend Yayınları.
- Ferhang, M. M. S. (1993). *Afganistan Der Benc Karn-i Ahir (C 2)*. Maşhad: Derehşiş Yayınları.
- Hamid, A. (1995). "Feryâd-i Sukut" *Merdi Ez Âftab-u Âzadi (Seri: 21)*. Belh: Belh Yazarlar Birliği Yayınları.
- Hayrifaryâbi, E. H. (????). *Şiir mecmuası I*. Yayına Hazır Eseri ve El Yazmaları.
- Karger, A. (2011). *Serzemin ve Rical-i Turkistan*. Kabil: El Ezher Yayınları.
- Labib, M. A. (1995). "Nimruh-i Ez zindegiyi Siyasi-i Merhum Ustad Ebul Hayr Hayri" (1995) *Merdi Ez Âftab-u Âzadi (Seri: 21)*. Belh: Belh Yazarlar Birliği Yayınları.

EXTENDED ABSTRACT

The Life of Ebul Hayr Hayri Faryabi And His Personality as an Artist

Ebul Hayr was born in 1908, in the capital of Afghanistan, Kabul, while his family was living an exile life. He was the first son of Mir Ahmet Kulu Han and Ay Âlem Hanım. He was a Turkish poet who lived in a time in which the Afghan government was going through its most oppressive and assimilative periods.

A short biography of Ebul Hayr Hayri Fâryâbi, and his poetry by dividing it into the titles "Poem Forms", "Language and Expression", "Style", "Harmony and Content" are examined in this study. Meanwhile, his Poetica is explained via the examples from his poetry within the scope of the contents.

At the same time, his contributions to Chagatay Turkish-written literature that survived in the period of the British Agent Abdurrahman Khan, where all kinds of works written in Chagatai Turkish were being collected and burned many times, and were being increasingly damaged is tried to be determined in this study.

Hayri worked in different positions of the state and continued literary activities in two languages, Uzbek-Turkish and Persian. About the starting date of his poetry, it could be seen that the dates put at the end of his poetry do not go before the 1932 year. Therefore, it could be said that the artist started poetry at more mature ages and most of his poetry was written in the last years of his life, between 1964-1975. For the first time his poetry was published in a magazine named "Sturey".

Ebul Hayr used "Hayri" and "Faryabi" surnames for him in his poems. There is 4724 Uzbek-Turkish and Persian poetry in his "Şiir Mecmuası I" book.

He was an artist who encouraged youths reading and writing in their language in order to make youths not to forget their mother language and Turkishness at the time when Turks were tried to be eradicated, written works in Turkish were being burned and assimilation operations were continuing rapidly.

Ebul Hayr Hayri did not write any poetry deliberately according to an artistic understanding, but it is understood that he had a socialist-moralist understanding of art when the subjects of his poetry are examined. He wrote his poetry mostly in Arabic and Persian poetic manners like "Fert", "Matla", "Kita", "Rubaie", "Mukhames", "Takhmis", "Gazal", "Terci-i Bent", "Terkibi Bent", "Kaseda" and "Masnavi". His poetry is according to grammar rules. Although Hayri's poetry contains a lot of Arabic words, it cannot be said that he used a challenging language.

He wrote poetry in many styles like "Praise", "Oratory", "Appeal", "Interior Monologue", "Dialogue", "Ridicule", "Satire", "Direct Attack" and "Simple". Ebul Hayr Hayri was an artist who attaches great importance to harmony in her poems. Therefore, almost all of his poems are harmonious. Hayri, who wrote very few of his poems with a syllable, wrote most of his poems with various patterns of prosody. His poems are rhyme and he generally preferred "Full Rhyme".

His poetry is on different topics like personal, social, religious and metaphysics. He focused on social problems such as "ignorance", "war" and "persecution" in his poems. These were social problems for him and he knew them as the source of the problems all over the world.

While Ebul Hayr Hayri was writing poetry, he made use of the Quran, hadiths and a bit of historical sources. There are very few mentions of nature scenes in his poems, so romantic feelings in her poems remain shallow and a feeling of pessimism is dominant in his poems generally. It is difficult to say that his poems are technically perfect.